

Nr 358.

Av herr **Sandler**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående ökade anslag till folkskoleseminarierna m. m.*

Till folkundervisningskommitténs uppgifter hör bland annat »att av-giva yttranden angående den väckta frågan om en omorganisation i praktisk riktning av vårt folkbildningsväsen samt inkomma med förslag till de åtgärder, som kommittén i berörda avseende kan finna erforderliga». Samtidigt med att kommittén erhöi denna uppgift, ökades ledamöterna i densamma med bruksägaren Erik Johan Ljungberg, kanslirådet Hugo Tigerschiöld och fil. dr Paul Hellström.

För seminariekursens vidkommande torde de viktigaste resultaten av kommitténs arbete för tillgodoseendet av nämnda önskemål vara samlade i utredningen om betydelsen av att »ekonomilära» upptages som ett särskilt ämne på folkskoleseminariernas läsordning (sid. 55—59 i Kungl. Maj:ts proposition nr 205, sid. 155—161 i folkundervisningskommitténs betänkande I, band 2). Utredningen utmynnar i det förslag till kursplan, som är bilagt denna motion.

Av de hörda myndigheterna har ingen tillstyrkt förslaget i hela dess utsträckning; av de 15 seminariekollegierna ha 11 yrkat, att ekonomilära ej alls måtte förekomma såsom självständigt undervisningsämne vid seminarierna, och endast två seminarieadjunkter ha reservationsvis i huvudsak anslutit sig till kommitténs förslag. Motiveringen för myndigheternas avisande hållning återfinnes i sammandrag i »Utlåtande över folkundervisningskommitténs betänkande angående folkskoleseminarierna» sid. 127—130. Huvudargumentet från de allra flesta håll är tydligen, »att det lärostoff som av kommittén förlagts till ekonomiläran, till större delen kan inläggas i andra ämnen på seminariets schema (matematik, historia, geografi, biologi och hälsolära, fysik och kemi, trädgårdsskötsel och husligt arbete)». På alla dessa håll tyckes man emellertid alldeles ha förbi-

sett, att kommittén haft sin uppmärksamhet fästad härpå och i sin utredning visat ohållbarheten av denna argumentering mot det nya ämnet.

Kommittén säger:

»Mot införandet av ett sådant ämne kunde ju invändas, att seminariets övriga ämnen kunna och böra behandlas så, att de praktiskt-ekonomiska synpunkterna överallt, där så är lämpligt, vederbörligen framhåvas och att, därest detta sker, ekonomin såsom ett särskilt läroämne vore överflödig. Detta betraktelsesätt har åtminstone under närvarande förhållanden giltighet, om det tillämpas på den egentliga folkskolan. Men för lärarbildningen kan det aldrig vara tillfredsställande, att ekonomiskt vetande endast erhålles sönderplockat i små bitar instoppade här och var i de övriga läroämnena. Vad som kräves för en mognare ekonomisk bildning är just en överblick över det stora ekonomiska sammanhanget mellan företeelserna, och detta kan endast förstås genom ett sammanhängande ekonomiskt studium. Ämnet ekonomilära skall utgöra föreningspunkten för alla strävanden att bringa övriga ämnen i kännning med folkets produktiva arbete. Ekonomiläran skall alltså icke på något sätt göra den praktiskt-ekonomiska belysningen och behandlingen av de övriga ämnena överflödig. Tvärtom skall den göra ett sådant utnyttjande av seminariets bildningsmaterial mera fruktbringande, liksom den ock själv därav skall draga synnerlig nytta.»

Efter att sedan ha givit exempel på den nyttiga växelverkan i undervisningen, som härav kan komma att bli en följd, fortsätter kommittén:

»Om sålunda 'ekonomiläran' införes som ett självständigt läroämne på seminariet, föranledes därav utan tvivel, att samma sak i många fall kommer att behandlas två gånger, upptagas inom det nya ämnet såväl som i något av de gamla. Men häri ligger alldeles icke någon anledning till anmärkning. Det är ju nämligen ingalunda fråga om en tom upprepning utan om att få tillfälle att se tingen i helt olika sammanhang, och det är ju bekant, att först när en sak belyses från olika sidor, kan man erhålla en fullt konkret bild av den.

Har folkskolläraren vid seminariet erhållit den allmänna ekonomiska bildning, som ämnet »ekonomilära» är avsett att bibringa honom, skall han utan tvivel stå ojämförligt bättre rustad för den allmänna folkskolans uppgift att giva en undervisning med rot i det verkliga livet och med den närmast möjliga anknytning till folkets produktiva arbete. Av alldeles särskild betydelse bör ekonomiläran bliva för lärare vid de praktiska fortsättningsskolor, som kommittén vill föreslå. Visserligen torde det visa sig nödvändigt, att för dessa lärare anordnas särskilda utbildningskurser i de praktiska ämnena. Men dessa kurser skola uppenbarligen bliva långt mera fruktbringande, om ett visst mått av allmän ekonomisk bildning kan förutsättas hos deltagarna.»

Betänkligare är otvivelaktigt den från åtskilliga håll framförda svårigheten att för närvarande kunna erhålla lämpliga lärare för denna undervisnings nöjaktiga bedrivande. Men med den nu rådande starka tillströmningen till lärarbanan torde man tryggt kunna motse ett ganska snabbt avhjälpande av denna brist.

Inom kommittén ha seminariernas båda representanter reserverat sig, adjunkten Hedvig Sidner med en utförlig motivering. Denna reservant

vill emellertid gå en medelväg mellan kommitténs förslag och den avvisande hållning de flesta myndigheterna intagit (Folkundervisningskommitténs betänkande I, band 2, sid. 482—485). Reservanten finner den del av ämnet, som ingår i »beskrivande framställning av Sveriges näringsliv» allt för brett anlagd »i de partier, som omfatta den tekniska delen av jordbruksläran, boskapsskötseln och mejerihushållningen», och anser, att »för de mellan 60 och 70 % av seminarieeleverna, som aldrig tagit befattning med och av vilka ett mycket stort antal inte ens på nära håll åsett lantbruksarbete i någon form, kunna de många detaljerna i de tekniska delarna knappast vara av något värde.»

Denna synpunkt är otvivelaktigt värd beaktande. Genom att i denna del begränsa ämnet skulle möjligheten att genast erhålla kompetenta lärare åtminstone i någon mån underlättas.

Reservantens invändningar mot «den allmänna socialekonomiens» bibehållande i kursen, därför att denna del av ämnet dels skulle vara mindre nödvändig, dels för svår för eleverna, äro däremot mindre hållbara. Kommittén har själv sört för deras tillbakavisande:

»Ekonomiläran skulle icke väl motsvara sitt ändamål, om den saknade den framställning av det inre sammanhanget i den moderna hushållningen, som är ett nödvändigt villkor för att ämnet skall få så att säga en fast ryggrad. Vål är det sant, att ett djupare inträngande i teoretisk ekonomi på seminariets stadium och med den begränsade tid, som står till förfogande, icke är möjligt. Men en kurs i »allmän social-ekonomi», som erhåller ett icke alltför snävt utrymme, torde dock kunna leda till att den studerande får en något så när konkret bild av vad som försiggår i den moderna samhällsekonomin, där de yttre formerna så lätt skymma blicken för de verkliga företeelserna och det väsentliga sammanhanget. Även en så begränsad insikt i ekonomisk teori giver åt kunskaper och iakttagelser om det ekonomiska livet ett bestämt sammanhang och fostrar en vana att ständigt söka tränga fram till den verklighet, som ligger bakom det allra närmaste skenet. Den, som exempelvis en gång lärt sig skilja på penninginkomst och realinkomst och skaffat sig ett klart begrepp om vad samhällets realinkomst är, han skall sedan kunna bilda sig en mera konkret uppfattning och ett väsentligt säkrare omdöme i frågor, som röra den samhälleliga inkomsten, dess möjliga stegring och dess fördelning.

Det kan synas, som om kommittén på schemat inrymt ett relativt stort utrymme åt den »allmänna socialekonomin». Detta har emellertid icke skett i avsikt att åt detta ämne giva någon stor omfattning. Men ämnet är så svårt, att undervisningen måste framskrida ytterst försiktigt, om den alls skall nå några resultat. Ämnets svårighet har också varit anledning till att en särskild plats beretts för dess repetition. Det är här icke fråga om en repetition i vanlig mening utan, såsom kursplanen anger ett fördjupande av den förut genomgångna kursen under tillämpning av densamma på den efteråt förlagda kursen i svenskt näringsliv. Med denna anordning har kommittén velat vinna, att eleven vid studiet av det konkreta ekonomiska livet ägde en viss träning i ekonomiskt tänkande, men också att denna teoretiska skolning till sist ånyo

skulle upptagas och då bilda den sammanfattning, som läte elevens hela ekonomiska kunskap samla sig till en enhetsbild med möjligast fasta och säkra konturer.»

Reservanten kommer slutligen till det resultat, att den av kommittén föreslagna tiden för ämnets behandling, 5 timmar i veckan, kan inskränkas med minst 1 timme, sannolikt 2 timmar i veckan. Därigenom skulle undervisningen i detta ämne vara begränsad till 3 timmar i veckan, 1 timme i en klass och 2 timmar i en annan.

Departementschefen intar också en mellanställning utan att dock angiva, hur långt han vill gå i inskränkning av det föreslagna timantalet.

Ämnets vikt och betydelse för vår folkundervisning är dock så stor, att Riksdagen torde ha skäl att uttala sig för att en eventuell inskränkning av det föreslagna timantalet göres med så stor varsamhet, att de med ämnets införande åsyftade verkningarna inte därigenom äventyras. Dess betydelse för vårt folk inses klarare, då man tar i betraktande dess ställning i de praktiska fortsättnings- och yrkesskolor, vilka man strävar att så småningom få till stånd som obligatoriska påbyggnader på den egentliga folkskolan. I dessa böra eleverna ju inte bara arbeta på höjandet av sin arbetsskicklighet utan också — med utgångspunkter från förhållandena inom yrket — söka få grunderna till en elementär ekonomisk bildning, som sätter dem i stånd att med någon omdömesförmåga följa de ekonomiska företeelserna i samhället. Och då man för dessa praktiska skolor i stor utsträckning måste använda sig av folkskolans lärarekrafter, är det ju utan vidare klart, att seminariekursen i ekonomilära inte får vara för snävt tilltagen, inte ens om den i många eller rent av de flesta fall måste kompletteras med senare kurser i sociologi eller nationalekonomi.

Möjlighet finnes emellertid att nå det av kommittén åsyftade resultatet med någon reducering av timantalet. Bokföringen kan nämligen utan olägenhet flyttas över till matematikundervisningen, och därigenom inbesparas alltid åtskilliga timmar. Dessutom har kommittémajoriteten troligen förbisett, att en del av kursen i ekonomilära redan inhämtats i geografikursen (Sveriges geografi i tredje klassen).

Men i synnerhet kan en annan förändring i kommitténs plan gynn- samt påverka resultatet av undervisningen. Att båda lärarna i kommittén stått som reservanter har tydligen haft sina olägenheter för kommittémajoriteten vid utarbetandet av läroplanen. Förslaget innebär, att ämnet skulle ha en veckotimme i andra klassen, en i tredje och tre timmar i fjärde. Varje lärare med någon erfarenhet vet emellertid, hur svårt för att inte säga omöjligt det är att få ordentligt sammanhang i undervisningen, då hans ämne endast fått en timme i veckan på sin lott. Skriv- och lovdagar för att inte tala om sjukdomsfall bruka ej heller ha mer försyn

för ett sådant ämne än för varje annat. I seminarierna har man därtill att räkna med elevernas besök i övningsskolan, varför det ej alltför sällan kommer att inträffa, att de få låta ett sådant ämne vila två eller tre veckor mellan ett par lektioner. Och i detta fall gäller det ett för eleverna nytt ämne, till på köpet ganska svårt, varför det här om någonsin borde aktas på att inte kontinuiteten i undervisningen riskerades. Tydligt kommer ämnet således att vinna på en koncentring till de båda högsta klasserna med två timmar i varje klass, varigenom nog minst lika stora resultat uppnås som med fem timmar, fördelade på det sätt, som kommittén föreslagit.

I propositionen antyder också departementschefen, att ämnet bör upptagas på seminariets högre stadium. Men om i enlighet med adjunkten Hedvig Sidners förslag endast tre timmar skulle komma att anvisas åt ämnet i de två högsta klasserna — och departementschefens uttalande lämnar ingen säkerhet för att detta inte är hans avsikt — så kan ämnet omöjligt komma att fylla den avsedda uppgiften.

På grund av vad som här anförts, hemställer jag därför,

att Riksdagen måtte ingå till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t vid uppgörandet av normalplan för seminarieundervisningen ville tillgodose det i folkundervisningskommitténs förslag upptagna nya ämnet ekonomilära i ungefär samma utsträckning, som kommittén föreslagit, och för undervisningen i ämnet anvisa tid, som ej understiger två timmar i veckan i vardera av de båda högsta klasserna.

Stockholm den 29 april 1913.

Rickard Sandler.

Kursplan.

Ekonomilära.

- Klass II (1 t:e). *Affärslära och bokföring.* 26 timmar.
Hemmets ekonomi. 10 timmar.
- Nödvändiga kostnader för näring; produktion inom hemmet i jämförelse med köp av färdiga varor: mat, kläder, husgeråd; njutningsmedlens ekonomi; behandling af hushållsbudget för småbonde, jordbruksarbetare, industriarbetare; besparingar, försäkring; skuldsättning för hushållet.
- Klass III (1 t:e). *Allmän socialekonomi.* 36 timmar.
- I. *Byteshushållningen:* produktionens organisation i ekonomiska företag; bytet; marknaden, fri konkurrens och monopol; penningväsendet, kreditväsendet 10 t:r
- II. *Prisbildningen:* dess beroende av efterfrågan och tillgång (produktionskostnader); dess socialekonomiska ändamål: reglering av konsumtionen, reglering av produktionen 2 t:r
- III. *Produktionsfaktorerna och prisbildningen på dem;* de olika omständigheter, som inverka på deras tillgång och pris:
arbele: uppfostran ur socialekonomisk synpunkt; yrkesval; yrkesutbildningen; levnadsstandardens inverkan; arbetsintensiteten; begränsning av tillgången på arbetskraft; lagstiftning för arbetarskydd; fackföreningspolitik; folkökningen; såsom resultat härav priset på arbetet; arbetslönen; *jord:* jordfördelningen; jordförbättringar; öppnandet av nya områden för kultur; jordens pris: jordräntan;
kapital: kapitalets roll i produktionen; den enskildes besparingar och deras användning; den samhälleliga kapitalbildningen; kapitalets prisbildning: kapitalräntan 17 t:r
- IV. *Penninginkomst och realinkomst; fördelning av samhällets realinkomst:* användning till kapitalbildning, offentlig och enskild konsumtion. Möjligheten av en höjning av folkets levnadsstandard 5 t:r
- V. *Konjunkturväxlingar och kriser* 2 t:r
- Klass IV (3 t:r). *Höstterminen. Det ekonomiska livets utveckling. Ekonomisk politik.* 22 timmar.
- I. *Medeltidens ekonomiska liv* 2 t:r
den isolerade hushållningen på de stora lantgårdarna (jämförelse med

det moderna jordbrukets ekonomi); arbetsfördelningens och det direkta bytets uppkomst i städerna (jämförelse med det nutida hantverkets ekonomi); medeltidens ekonomiska åskådning.

II. *Nya tidens ekonomiska liv:* 2 t.r.

den långväga handelns och oceansjöfartens, det indirekta bytets, penning- och kreditväsendets utveckling under medeltidens sista århundraden och genom de geografiska upptäckterna; nationalhushållningens uppkomst i sammanhang med den statsliga regleringen av näringslivet, allt behärskat av de nya nationalstaternas politik och statsidéerna på det ekonomiska området (merkantilsystemet).

III. *Den senaste tidens utveckling:*

1) *Den fria konkurrensens period:* 7 t.r.

de stora tekniska uppfinningarna i slutet av 1700-talet och storindustriens uppkomst först i England samt från mitten av 1800-talet i andra länder (även Sverige); det moderna jordbrukets grundläggande och utveckling (skiftet); byteshushållningens seger, i England utvecklad till genomförd exportproduktion; järnvägarnas och oceansjöfartens, handelns, penning- och kreditväsendets nya betydelse; i sammanhang härmed den ekonomiska liberalismens framträngande och seger (Adam Smith och hans efterföljare, Manchesterskolan); såsom följd härav den äldre ekonomiska lagstiftningens avskaffande och den fria konkurrensens seger (i Sverige särskilt hemmansklyvningens och skatteköpens utveckling under 1700-talet, avhändandet av statens skogar och den norrländska avvitringen från och med 1800-talets början, näringsfrihetens införande intill 1864 samt frihandelns seger).

2) *Sammanlutningens period:* 8 t.r.

storproduktionens tilltagande betydelse och utbredning samt Tysklands och Förenta staternas utveckling till med England jämställda industriländer; kommunikationernas nyare utveckling och den amerikanska spannmålskonkurrensen; i sammanhang härmed världshushållningens uppkomst och den skärpta tävlingskampen mellan folken;

på grund härav den fria konkurrensens återgång både inom näringslivet och på åskådningarnas område: de för statens ingripande och näringslivets organisation ivrande riktningarna (de socialistiska idéernas utveckling under århundradet, List och den historiska nationalekonomien); tullskyddets seger i den yttre handelspolitiken, den nya näringslagstiftningen inåt (i Sverige t. ex. skogslagstiftningen och uppgörelsen angående malmfälten); arbetarnas och arbetsgivarernas organisation samt statens ingripande till arbetarförhållandenas reglering (socialpolitiken); slutligen näringslivets organisation genom kartell- och trustbildningen.

IV. *Repetition.* 3 t.r.

Höst- och vårterminerna. Beskrivande framställning av Sveriges näringsliv.

72 timmar.

- A. *Den svenska folkhushållningen.* 10 tr.
- I. Grunddragen av den svenska befolkningsutvecklingen: nativitet, mortalitet, in- och utflyttning — emigrationen och dess orsaker — folkökningen.
 - II. Land och stad: bådas utveckling och inbördes förhållande samt näringar (industrien på landsbygden).
 - III. Sveriges naturliga förutsättningar för olika näringar (främst jordbruket); den svenska jordarealens användning för olika ändamål; kraft- och bränsletillgångar.
 - IV. Det inbördes förhållandet mellan Sveriges näringar (i avseende på storlek och inbördes sammanhang).
 - V. Det svenska folkhushållets förmåga att självt förse sig med sina behov samt dess beroende av utlandet: import och export (även till olika länder) i förhållande till produktionen och olika näringars andel.
 - VI. Sveriges nationalförmögenhet och nationalinkomst samt dess fördelning.
 - VII. Konjunkturväxlingarna i det svenska näringslivet.
- B. *Jordbruk och fiske (med huvudvikt på det mindre jordbruket)* 44 tr.
- I. *Jordbesittning och -ägarerätt:* dess betydelse; skifte, hemmansklyvning och annan jorddelning; jordbrukens storleksgrupper; självägande brukare, arrendatorer, torpare, statare, andra lantarbetare; egnahemsverksamheten; arvskifte; skuldsättning; jordpriser.
 - II. *Grunddragen av den allmänna jordbruksläran:* Åkerjorden: uppkomst och egenskaper samt möjligheten av dess förbättring genom påförande av jordförbättringsmedel; olika metoder för åkerjordens avdikning; åkerjordens bearbetning och härför använda redskap; trädesbruket; ogräset och dess bekämpande. Jordens gödsling: växternas näringsbehov; ladugårdsgödseln, dess tillvaratagande och användning; konstgödselmedlen och deras användning; kalken och dess användning; gödslingsförsök. Växtodlingens ordnande: växtföljden; utsädet; kulturväxternas fiender, odling av stråsäd, baljväxter, potatis och rotfrukter, grönfoderväxter m. fl.; vallkulturen; ängsskötsel.
 - III. *Trädgårdsskötseln:* trädgårdens betydelse och vård.
 - IV. *Boskapsskötsel och mejerihushållning:* Nötkreatursskötseln: ställning och betydelse; köttproduktion och mjölkproduktion; vårt lands nötkreatursraser; rationella arbetsmetoder vid utfordring, vid avelsarbete; kontrollföreningar. Annan kreatursskötsel: hästavel, get- och fårskötsel, svinavel, fjäderfäskötsel o. s. v. Mejerihanteringen: ställning och betydelse; produktionsmetoder och produkter; andelsmejerier.

- V. *Vinstberäkning*: undersökning om jordbruket och dess olika grenar äro lönande. Bokföring och bokföringsföreningar.
- VI. *Jordbrukskredit*.
- VII. *Avsättning och dess organisation*. Spannmålshandeln och kvarnarna; spannmålstullarna och spannmålspriser i olika delar av landet. Jordbrukets förhållande till sockerindustrien och brännvinstillverkningen. Ordnad försäljning av jordbrukets produkter: spannmålslagerhus, försäljningsföreningar. Utförsel av lantmannaprodukter; smörnoteringar och smörprovningar; slakthus.
- VIII. *Inköpen och dess organisation*. Centralföreningar.
- IX. *Statens, hushållningssällskapens och föreningars verksamhet* för jordbrukets höjande.
- X. *Fiske*: dess betydelse såsom huvud- och binäring.
- C. *Skogsbruk och trävaruindustri* 5 t.r.
Skogarna: Utsträckning och virkestillgångar; allmänna och enskilda skogar; tillväxt och omloppstider; möjligheter att sörja för återväxten; skogs- lagstiftning; avverkningens beskaffenhet och ändamål samt dess fördelning: husbehov, sågverks- och trämasseindustri, kolning m. m.; flottningen och andra transporter; avgifter (skogsaccis, skogsvårds- avgifter, flottningsavgifter).
Industrierna: Sågverksindustrien, trämassefabrikationen och kolningen; deras olika produkter och betydelse för skogen; exportens beskaffenhet och omfattning.
- D. *Bergsbruk och järnindustri* 3 t.r.
Malmtillgångarna: deras läge, omfattning, beskaffenhet och betydelse; mal- mens användning inom och utom landet.
Järnhanteringen: läge, omfattning, beskaffenhet och organisation (mas- ugnar och järnverk), bränslebehov; in- och utförsel.
- E. *Fabriksindustri och hantverk* 3 t.r.
 De viktigaste fabriksindustrierna, deras omfattning och betydelse; hant- verkets förhållande till industrien; hemslöjden.
- F. Den svenska industriens förhållande till hemmarknad, utländsk konkurrens, utländsk avsättning och tullskydd; industriens nettovinst i förhållande till det nedlagda arbetet 3 t.r.
- G. *Handel, sjöfart och kommunikationer* 4 t.r.
Inre handel och samfärdsel: transportmedel och transportvägar: lands- vägar, vattenleder och järnvägar; deras inbördes betydelse och transportkostnader (umgälder och taxor); våra järnvägars ekonomi; post, telegraf och telefon; grosshandel och detaljhandel; konsumtions- föreningar.
Utrikes handel och samfärdsel: utrikeshandelns och sjöfartens riktning, organisation (sjöfartslinjer), ekonomi och betydelse för landet.
- Bihang till Riksdagens protokoll 1913. 4 saml. 165 häft. (Nr 358.)* 2

Vårterminen. Den offentliga hushållningen.

7 timmar.

De kollektiva behoven; fördelningen av den offentliga hushållningens utgifter mellan stat och kommun (landstingsområde, vägdistrikt); statens och kommunens utgifter; den offentliga hushållningens inkomster: inkomster av statens och kommunens förmögenhet och affärsföretag; skatter och andra avgifter, lån; budgeten: statens, kommunens; budgetens betydelse; räkenskaper och kontroll.

Vårterminen. Allmän socialekonomi: repetition.

7 timmar.

Repetition, huvudsakligen avseende ett fördjupande av 3:e klassens kurs under tillämpning av densamma på 4:e klassens kurs i beskrivande ekonomi.

Anmärkning.

Vissa av de för de olika huvudavdelningarna av ämnet anslagna timbeloppen äro i kursplanen ytterligare fördelade. Denna fördelning avser emellertid icke att vara regulativt bindande utan endast att giva läraren anvisning om vilken proportion de skilda delarna böra hava till varandra vid undervisningen.
